

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการศึกษาภาคสนาม ที่มุ่งวิเคราะห์ ผลจากปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ลักษณะและผลการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มพิทักษ์ สวัสดิภาพชาวโคกโพธิ์ ที่เข้าร่วมประกอบกิจกรรมของกลุ่มเท่านั้น

หน่วยในการวิเคราะห์

หน่วยในการวิเคราะห์เป็นระดับบุคคล ได้แก่ สมาชิกกลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพชาว โคกโพธิ์ ที่เข้าร่วมประกอบกิจกรรมการอุทิศส่วนกุศลแก่สมาชิกและครอบครัวที่เสียชีวิต เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมหลักของกลุ่ม และมีสมาชิกเข้าร่วมมากที่สุด

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สมาชิกกลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพชาวโคกโพธิ์ จำนวน 400 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้จากสมาชิกที่เคยได้รับสวัสดิการเงินช่วยเหลือค่าจัดการศพ ซึ่งเป็นสมาชิกที่ได้รับผลประโยชน์จากกลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพชาวโคกโพธิ์ โดยเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสวัสดิการที่เคยได้รับ และกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และสมาชิกดังกล่าว ต้องเข้าร่วมประกอบกิจกรรมการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้เสียชีวิตของกลุ่ม ติดต่อกัน 5 ครั้ง คือตั้งแต่เดือนสิงหาคม-ธันวาคม 2545 (5 เดือน) ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมติดต่อกัน 5 ครั้ง สมาชิกจะมีความถี่ในการมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมของกลุ่มสูง มากกว่าสมาชิกที่เข้าร่วมน้อยกว่า 5 ครั้ง หรือไม่ได้เข้าร่วมเลย ในช่วงระยะเวลา 5 เดือน ซึ่งการที่สมาชิกมีความถี่ในการมี

ส่วนร่วมกิจกรรมสูง จะทำให้เกิดกระบวนการรับรู้และเรียนรู้รูปแบบกิจกรรมกลุ่ม และระหว่างสมาชิกด้วยกัน รวมถึงสมาชิกกับคณะกรรมการ และกลุ่มตัวอย่างจะต้องเป็นสมาชิกตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป นับตั้งแต่ พ.ศ.2518 จำนวน 10 คน และผู้ที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกไม่เกิน 4 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.2542 จำนวน 10 คน รวม 20 คน ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวมีช่วงเวลาห่างกัน 25 ปี ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยของการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่ม อาจมีความแตกต่างกันในจุดมุ่งหมายและผลประโยชน์ของการเข้าร่วมซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลา สภาพสังคม และเศรษฐกิจหรือตามความต้องการที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยมีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามหัวข้อที่กำหนดข้างต้น ดังนี้

1. ตรวจสอบทะเบียนประวัติสมาชิก เกี่ยวกับระยะเวลาของการเป็นสมาชิกพบว่า จากจำนวนสมาชิก 400 คน มีผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป จำนวน 146 คน และเป็นสมาชิกไม่เกิน 4 ปี 87 คน
2. ตรวจสอบบัญชีสมาชิก ที่เข้าร่วมกิจกรรมทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้เสียชีวิต ประจำเดือนสิงหาคม-ธันวาคม 2545 ที่เข้าติดต่อกัน 5 ครั้ง พบว่า ผู้เป็นสมาชิกตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป จากจำนวน 146 คน มีเพียง 52 คน และผู้เป็นสมาชิกที่ไม่เกิน 4 ปี จากจำนวน 87 คน มีเพียง 26 คน
3. ผู้เป็นสมาชิกตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป ที่เข้าร่วมกิจกรรมอุทิศแก่ผู้เสียชีวิต ติดต่อกัน 5 ครั้ง จำนวน 52 คน มีสมาชิกที่เคยได้รับสวัสดิการชุมชนมาแล้ว 13 คน และสมาชิกที่ไม่เกิน 4 ปี เข้าร่วมกิจกรรมอุทิศแก่ผู้เสียชีวิต ติดต่อกัน 5 ครั้ง จำนวน 26 คน มีสมาชิกที่เคยได้รับสวัสดิการชุมชนมาแล้ว 11 คน

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกต โดยผู้วิจัยใช้วิธีการกำหนดประเด็นหรือแนวคำถาม (schedule guide) ไว้ล่วงหน้าก่อนสัมภาษณ์ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรวมกลุ่มเพื่อจัดสวัสดิการชุมชน
 - 1.1 สาเหตุที่เป็นสมาชิก
 - 1.2 “เงิน” ที่สมาชิกได้รับช่วยเหลือเมื่อเสียชีวิต
2. ลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิก เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มในด้านการคิด การตัดสินใจหรือการวางแผน ด้านการปฏิบัติ ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
3. ผลจากการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่ม เพื่อจัดสวัสดิการชุมชน
 - 3.1 ประโยชน์ของการรวมกลุ่ม

3.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมของกลุ่มที่จัดขึ้น เช่นการช่วยเหลือกันในชุมชน ลดการพึ่งพาจากภาครัฐ

การเตรียมตัวเข้าสนาม

เนื่องจากผู้วิจัยมีความสนิทสนมและมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกมาก่อนการวิจัย และเป็นอยู่ในครอบครัวสมาชิก ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมการอุทิศแก่ผู้เสียชีวิตหลายครั้ง ดังนั้นจึงสามารถปรับตัวกับผู้ให้ข้อมูลได้ไม่ยากก่อนเข้าสนาม จึงได้จัดเตรียมประเด็นและอุปกรณ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. จัดหาทะเบียนประวัติรายชื่อสมาชิกทั้งหมด จากเลขานุการกลุ่มพิทักษ์สวัสดิภาพชาวโคกโพธิ์ เพื่อคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีผู้เป็นสมาชิกไม่เกิน 4 ปี และ 20 ปี ขึ้นไป ที่เข้าร่วมประกอบกิจกรรมติดต่อกัน 5 ครั้ง และเคยได้รับสวัสดิการชุมชน จำนวนกลุ่มละ 10 คน รวม 20 คน
2. เมื่อได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้วิจัยได้ไปพบที่บ้านเพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูล และนัดวันสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในครั้งต่อไป ตามแนวคำถามที่ได้เตรียมไว้
3. หลังจากสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะนัดวัน เวลา สถานที่ เพื่อดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งจะเป็นคำถามคนละชุดกับการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงความคิดเห็นในกลุ่มสนทนาตามแนวคำถามที่ได้เตรียมไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. การค้นคว้าจากเอกสาร ในส่วนนี้เป็นการค้นคว้าจากหนังสือ บทความต่าง ๆ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้น
2. การศึกษาภาคสนาม แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ดังนี้

2.1.1 การสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างเพื่อบันทึกข้อมูลภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ และสาเหตุที่สมัครเป็นสมาชิก โดยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการเล่าเรื่องของตนเอง

2.1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากผู้ให้ข้อมูลหลักเมื่อทราบเหตุผลหรือข้อเท็จจริงของการเข้าร่วมเป็นสมาชิกแล้ว ผู้สัมภาษณ์จะเลือกสัมภาษณ์เพิ่มเติมเฉพาะจุดสนใจ ในแต่ละประเด็นที่ศึกษา หรือให้ข้อมูลด้านภาพรวมเกี่ยวกับปัจจัยในการมีส่วนร่วม ลักษณะและผลจากการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการชุมชน โดยการเชื่อมโยงข้อสรุปย่อย ๆ เข้าด้วยกัน

2.2 การสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยจะใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (focus group) หลังจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ซึ่งมีการเตรียมขั้นตอนดังนี้

2.2.1 คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากสมาชิกของกลุ่มที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก 20 ปี ขึ้นไป และไม่เกิน 4 ปี ที่ร่วมกิจกรรมติดต่อกัน 5 ครั้ง จำนวน 6-7 คน ในการดำเนินการสนทนากลุ่มต่อหนึ่งครั้ง รวมทั้งหมด 3 ครั้ง ใช้เวลาครั้งละสองถึงสองชั่วโมงครึ่ง

2.2.2 วิธีการสนทนากระทำโดยผู้วิจัยทำหน้าที่นำการสนทนา (moderator) โดยควบคุมให้การสนทนาอยู่ในประเด็นตามคำถามที่วางไว้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและตรงกับความต้องการมากที่สุด โดยมีผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้จดบันทึก (note taker) ก่อนการดำเนินการสนทนากลุ่มทุกครั้ง ผู้วิจัยจะอธิบายถึงจุดประสงค์และขออนุญาตผู้ร่วมสนทนาในการบันทึกเทปตลอดจนเปิดโอกาสให้ซักถามข้อสงสัย และอธิบายว่า จะไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมทั้งสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมสนทนา รวมทั้งการแสดงท่าทีของผู้วิจัยถึงความต้องการให้อิสระทางความคิดเห็นในการให้ข้อมูล

2.2.3 เริ่มการสนทนาโดยการชี้แนะทางสนทนาตามประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วม ลักษณะและผลจากการมีส่วนร่วมเป็นหลัก ในระหว่างสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจะกระตุ้นผู้ร่วมสนทนาให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นรวมทั้งการยืดหยุ่นในเรื่องของเวลาเพื่อครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการ แต่จะไม่ทำให้ผู้ร่วมสนทนารู้สึกถูกรบกวนการพูด แต่ประการใด

2.2.4 เปิดโอกาสผู้ร่วมสนทนาซักถามข้อข้องใจอีกครั้งเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอบข้อสงสัยในเรื่องที่สนทนาทั้งหมด

2.2.5 นำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อหาสาเหตุที่สมัครเป็นสมาชิก ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ลักษณะการมีส่วนร่วมและผลจากการมีส่วนร่วม หลังจากเสร็จการสนทนากลุ่มในแต่ละครั้ง

2.3 การสังเกต

ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมการทำบุญอุทิศแก่กับผู้ที่เสียชีวิต การประชุมของกลุ่ม กิจกรรมของกลุ่ม เพื่อสังเกตโดยการพูดคุยของสมาชิก และระหว่างสมาชิกกับคณะกรรมการเพื่อสังเกตท่าทาง คำพูด ของผู้ให้ข้อมูลขณะสัมภาษณ์และขณะสนทนากลุ่ม เพื่อนำมาประมวลให้เกิดรายละเอียดที่ชัดเจนมากขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนาความ โดยนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และจากข้อมูลภาคสนามมารวบรวมและจัดหมวดหมู่ เพื่อเรียบเรียงเป็นหัวข้อตามประเด็นที่ศึกษาและเขียนพรรณนาความเชิงร้อยแก้ว ประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนหรือไม่แน่ใจจะมีการนำมาซักถามอีกครั้งกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อวิเคราะห์และสรุปผลต่อไป